Jahresbericht

Kopernikańska w Toruntu SCHUL-PROGRAMME

åber bas

Königl. Chmnafinm ju Raftenburg

fur das Eduljahr bon Dichaelis 1839 bis dahin 1840

womit zur

öffentlichen Prüfung

der Schüler am 1. und 2. Detober

und gur

feierlichen Entlaffung Der Abiturienten

am 2. October Rachmittags 3 Uhr

die Eltern und Freunde des Schulmefens

ergebenft einladet

3. 201. G. Meinicke, Director.

Boraus geht eine Abhandlung des Gymnafial: Lehrers Berrn Clauffen: de figura hyphen.

Raftenburg 1840.

Sebrudt bet Anguft Saberlanb.

the state of the s The state of the same of the s

De nota, quae vocatur hyphen sive subunio.

§ 1.

De ordine ac forma huius notae.

Theodorus Gaza lib. I, p. 6: προσωδίαι δὲ όξεῖα, βαρεῖα, περισπωμένη, δασεῖα, ψιλη, ἀπόσιροφος, ὑφὲν, διαστολή. Notam, quam Graeci ὑφέν, subunionem Latini vocant, accentuum numero habitam esse, etiam Diomedes, Donatus, Maximus Victorinus docent. Formam huius signi describunt: Diomedes p. 429: His (accentibus) adiiciunt hyphen, cuius forma est virgula sursum curvata, subiacens versui et inflexa ad superiorem partem; Priscianus p. 1287: Quid est hyphen? Virgula subiacens versui circumflexa. — Inter nostri temporis grammaticos de forma subunionis non prorsus convenit: alii linea brevi, quae est pars inferior circuli', alii apice inverso, reliqui longa linea utuntur.

§ 2.

De vi atque auctoritate subunionis.

Donatus p. 1742: hac nota subterposita duo verba, quum ita res exigit, copulamus, ut: ante-tulit gressum, et: Turnus ut ante-volans tardum praecesserat agmen. Maxim. Victorin. p. 1943: his adiiciunt hyphen, quum duo verba, quasi
unum, pronuntiatione colligimus et utriusque verbi proximas literas inflexa subter
virgula iungunt, quale est: Turnus ut ante-volans.

Eundem in modum Priscianus p. 1287. Recte miramur, cur grammatici voces quidem "ante tulit" et "ante volans" subunione iunctas voluerint, quum in utraque sententia vocabulum ante adverbii locum obtineat ob eamque rem seiunctim scribendum sit. Reliqui loci, in quibus scholiastae et commentariorum scriptores subunione utuntur, fere hi sunt: Ter Andr. 1, 2, 4: Heri semper-lenitas verebar quorsum evaderet. Ad quem locum Donatus: Et heri semper leni-

tas. An semper-lenitas? ut sit ὑφέν. Quintil. 12, 10: nam illa (litera f), quae sexta est nostrarum, paene non humana voce vel omnino non-voce potius inter discrimina dentium efflanda est. Stat. Theb, 11, 567: ensem iam laetus fratris nonfrater cords reliquit. Ad quem versum Gronovius: tum illud non-frater dixit, ut alibi: horrendum non-fratris opus. Cic. or. 23: habet enim ille tanquam-hiatus concursu vocalium molle quiddam. Catull. 64. 81.: Ipse suum Theseus pro caris corpus Athenis. - Proiicere optavit potius, quam talia Cretam - funera Ce-Cropiae ne-funera portarentur. Cic. Attic. 13, 50 (48): quaeris, quid cogitem de obviam-itione. Cf. ibid. 11, 16. Arnob. p. 149: immunes a deorum male tractatione nec sic estis. Virg. Aen. 1,198: O socii! neque enim ignari sumus antemalorum. Catull. 4, 11: ubi ista post-phaselus ante fuit comata silva. Plaut. Amphitr. 2, 2, 138: tu intus-pateram proferto foras. id. Pers. 3, 1, 57; non tu nunc-hominum mores vides. Apud Virgilium Aen. 1, 21 legitur: populum, late-regem; apud Cic. Tusc. 2, 22: at Marius rusticanus, sed plane-vir, quum secaretur, alligari se vetuit. Cic. Brut. 10: Homerus plane-orator. Quintil. 5, 9: mollis et parum - viri signa. Plin. ep. 8, 16: permitto servis quoque: quasi-testamenta facere, ibid: quasi-civitas. Cic. de nat. deor. 1, 24, quasi-corpus et quasi-sanguinem.

His exemplis probatur, tales voces grammaticos subunione copulasse, quae, quamvis proxime a compositorum natura et indole absint, compositorum numero non sunt habendae, sed illorum quasi umbrae et simulacra. Plerumque coniuncta videmus adverbium et substantivum, more Graeco, cuius generis sunt: semperlenitas, nunc-hominum, ante-malorum, post-phaselus, quasi-civitas, tanquamhiatus. In his adverbia adiectivorum vicibus funguntur. In aliis substantiva a verbis ducta significationem verborum propriam retinuerunt, qua re illa verborum conjunctio excusata quodam modo videtur Cf. obviam-itio, plane-orator. Apud Virgilium voces: late-regem idem valent, quod late-regnantem. Quae im sequentur substantiva: admodum iuvenis, admodum adolescens, admodum infans (Tac. ann. 4, 13) adiectivorum partes agunt horumque analogia voces: admodum puer tuetur. Meris adiectivis utuntur: Florus 2, 6, 10 praetextatus admodum filius, Cic de Sen. 4, 10 admodum grandem natu. Quod apud Catullum: funera ne-funera, et apud Statium: horrendum non-fratris opus, legimus, hae re poetae Graecorum dicendi formulas sunt imitati, quales sunt: αδωρα δώρα, ἀγάμους γάμους, πότμον ἄποτμον, ἔργα, ἄνεργα, μήτηρ ἀμήτωρ, νύμφην άνυμφον, πάρθενον απάρθενον, ⁷Ιρος "Αίρος. Accuratius vetus poeta apud Cic. de orat. 3, 58 Graecorum: γάμοις ἀγάμοις verbis Latinis transtulit: Paris Helenam innuptis iunxit nuptiis. De Plauti versu: intus pateram proferto foras — iam Accidalius dubitavit, cui lubentissime assentior. Namque adverb. intus ut Bacch. 1, 1, 62 et Mil. gl. 4, 8, 28 aptius cum verbo iungitur idemque significat, quod Graecum ἔνδοθεν. Reliqua, quae his addi solent, exempla: Ovid. Met. 7, 702: semper-florentis Hymetti. Propert. 1, 18, 14: ut tibi merito sim semper-furor. Virg. ecl. 1, 7: namque erit mihi ille semperdeus — nihil prorsus habere, quod a ratione atque ingenio linguae Latinae abhorreat, quis non videt. Itaque hyphen, quod grammatici vocant, arctiore vinculo tales voces copulari iubet, quae communi lopuendi usu minus apte coniunguntur.

Vocabula enim, quaecunque sunt recte composita, subunione non indigent, quae composita non sunt, sed duae, ut grammatici dicunt, partes orationis, illam notam repudiant. Qui hyphen figuris adnumerant, illam dicendi rationem intelligit volunt, quam Latini a Graecis mutuati sunt, cuius generis est: nunc-hominum $\tau \bar{\omega} \nu \nu \bar{\nu} \nu \partial \nu \partial \rho \omega' \pi \omega \nu$. Gronovius hyphen de figuris prorsus eximi iubet, doctissimorum illius temporis rationem secutus, qui minus usitata per ellipsin explanare et comprobare solebant. Illud genus dicendi, de quo dixi, quamvis sit rarum, vocis tamen $\psi \phi \dot{\nu} \nu$ auctoritas atque ambitus nuperrime tantum incrementi cepit, ut omnem iustae rationis modum excederet. Etenim nostri temporis grammatici nomine $\psi \phi \dot{\nu} \nu$ etiam eas voces comprehendunt, quae, quod sermonis consuetudine saepe coniungebantur, scribentium negligentia vel scripturae compendio continuatis literis scriptae inveniuntur. Huius generis multae dicendi sunt formulae, quas utrum coniunctis literis scribant an seiunctim, librorum editores saepe incerti sunt. Tria autem argumenta nobis praesidio sunt, quae ubi deprehenderimus, omnem dubitationem sublatam iudicemus-

8 3.

Quae voces sub uno accentu scribendae sint.

a) Si ultima praecedentis vocabuli litera vel ultima et paenultima resectis reliqua conglutinantur, utraque vox in unam orationis partem abiit et sub uno accentu scribatur oportet, quum prior vox mutilata sola per se stare non possit; Huius modi sunt: hodie pro hoc die, quasi pro quam si, nudius pro nunc dius. In voce nudius duae consonantes elisae sunt, uti in trado pro transdo, et in pomerium, quam vocem a praepositione post, quam a pone vel pro compositam malimus, et in promeridianus. Saepissime hoc fieri videmus, ubi praecedentem vocem consonans,,m" claudit, sequentem vocalis intro ducit, ut in vocib. compos.: circueo, circuitus et in domuitio, quae vox est Accii. Forcellini etiam formam: domutio inveniri docet. In verbis ver

neo et animadverto cum consona simul vocalis "u" resecta est. Idem factum est in cavaedium = cavum aedium, quod legimus ap. Plin. hist. 19, 1 (Cf. fatigo = fatim ago). Vocabulum identidem, quod e vocibus idem et idem copulatis profectum esse grammatici docent, non analogiae verborum: veneo et animadverto, quae idetidem postulat, respondet, sed ad similitudinem formularum: certum'st, quidnam'st, rem'st, quidem'st, quas optimi comoediarum libri manu scripti habent, conformatum est.

Conjunctionis tametsi pars prior prorsus integra est, quum testibus Festo s. v. et Donato ad Ter. Ad. 2, 4, 14 prisci Latini forma tam pro tamen usi sint. Cur tamen haec vox vo Ev scribenda sit, infra probabimus. Reliqua, de quibus mentionem feci, omnia esse copulanda, apertum est. Quamquam comoediarum scriptores formula: quam ob rem saepiuscule usi sunt bisyllaba, et formula: quem ad modum trisyllaba, nusquam tamen voces: quobrem et quadmodum leguntur scriptae. Juris consultorum sunt formulae dicendi: praestatu iri, debitu iri, redditu iri, quae nullo modo in compositis numerari possunt. Hac de re praecipit Forcellini: ,,qui praestitu iri coniuncte scribunt, manu scriptorum morem nescire videntur, omnia fere verba iungentium. Quidam putant, islud ipsum praestitu iri ortum esse ignorantia legentium manu scripta, in quibus quum praestitu iri superducta syllabae tu lineola appareret, hac illi aut dissimu. lata aut non perspecta, praestitu iri fecerint, quum praestitum debuissent." Ex integris duabus vocibus; trinum nundinum, quae apud Liv. 3, 35 leguntur: comitia in trinum nundinum indicta sunt et apud Quintil, 2, 4 rogatio non trino forte nundino promulgata - forma trinundinum prorepsit. Aliter Prisc. p. 733. Notissima est res, antiquissimos Romanorum poetas iis vocibus, quarum postremae duae literae erant us et is, postremam literam detraxisse. Hic mos usque ad Ciceronis tempora obtinuit. Idem raro factum est syllabis productis: teeti' fractis Cic. or. 45, 153, miri' modis Plaut. Trin. 4, 2, 86. Qua in re illud non praetereundum est, has syllabas tali modo imminutas corripi. id quod in formulis: viden, iuben, abin fieri videmus. Cicero l. l. etiam multi' modis pro multis modis antiquos dixisse affert. Hac forma etiam tum, quum iam subrusticum videretur, vocabulis in "s" desinentibus hanc literam detrahere, interdum usi sunt scriptores: Nep. Them. 10. Lucr. 1, 893. Apud Ciceronem multi modis legebatur: de fin. 2, 26, sed Goerentius ad optimorum librorum fidem multis modis edidit. neque apud Nepotem lectio prorsus certa est. Forcellini, qui "multimodis" adverbiis adnumerat, errare videtur: ultimajenim syllaba producitur: Lucr. 1,895: verumsemina multi modisimmixta latere. Duae igitur sunt voces, quae cur apud Lucretium et comoediarum scriptores copulentur,

non liquet. Cornelii Nep. editores easdem voces copulasse, non omnino improbamus, quum extremas syllabas mutilandi mos a solutae certe orationis scriptoribus tum iam prorsus alienus esset. Falsae huius vocabuli analogiae debere videmur vocem Lucretii: o m n i m o dis, cuius ultima longa est. cf. Lucr. 3, 407 si non omnimodis ut magna parte animai. Hanc vocem hyphen scribamus oportet. Praeterea consonam ,s" elisam videmus in his compositis: tredecim, treviri pro tres decim, tres viri, iudico pro ius dico (quantitate vocalis "i" mutata, ut in subst. condicio a verbo condicendi), refert pio resfert. Sed de huius verbi etymologia grammatici non consentiunt. His adde adv. numerale bis, quod si cum nomine componitur, consonantem in fine positam amittit: bisonus, bisulcus, biiugis, biennium. Itaque voces: bis sextus, bis senus, quas semper legimus geminata consona scriptas in compositis habendae non sunt. Eodem modo seiungendae sunt voces: bis acutus, quibus utitur Augustinus. Proxime ad huius vocis rationem adjectivum indecl. se m is accedit, cuius aeque atque adverbii bis in compositis consonans ,sif abiicitur. Cf. Ascon in Pis. 4: frumentum, quod antea semis aeris ac trientibus dabatur. Varro L. L. 4, 36: sestertius quod semis tertius. Semis aeris et semis tertius singulae sunt voces. Hic locus videtur esse disputandi de vocibus Jupiter et iuglans. De prioris vocis originatione Cellius, 5, 12: quod elisis aut immutatis quibusdam literis est Jupiter, id plenum atque integrum est Jovis pater. In hac verborum conjunctione voc. Jovis primus casus est, ut in illo numorum, quos Otho et Vespasianus procuderunt, titulo: Jovis custos. Plura exempla affert Forcellini s. v. Jovis. Praeterea ut genitivis pl. obsoletis: lapiderum, boverum, quos Charisius affert, nominativi: la pidis, bovis subiiciendi sunt, ita forma Joverum, quam Varro L. L. 7, 38 commemorat, a casu recto Jovis profecta esse videtur. Huc accedit, quod nomen est dei Veiovis, qui idem Vedius vocatur. Quem ad modum igitur e voce bovibus forma bubus, e providens prudens, conformata est, sic e Jovi pater, consona "s" elisa, Jupater et Jupiter. Eadem ratione a duabus vocibus: Jovis glans - διὸς βάλανος - coagulatis vocabulum: iuglans compositum est. Aliter de nominis Jupiter etymologia statuit Benecke, qui "de Cicerone etymologo" dissertationem doctissimam scripsit. Etenim Varronem sequens, qui docet (L. L. 5, 71). Jovi antiquius fuisse nomen Diespitri, voces dies sive dius pater in compositum transmigrasse arbitratur: Diupiter, unde voc. Jupiter ortum sit. Hanc originationem non est, cur repudiemus, cognatione syllabarum: diu, zu, ju bene perspecta. Eiusdem enim vocis sunt formae: diaeta et zeta, diabolus et zabolus. δια - et ζα -, καοδία et Aeolicum καρζά, λαμβύκη et ζαμβύκη; δορκάς, ζορκάς. logxos; Graecum ζυγόν Latine i ugum vocatur. Priscianus p. 558: nunquam nec ,s 66

nec alia consonans geminari potest alia antecedente consonante. Unde colligi potest, voces for sit et for sit an simplici,,s" scriptas in compositis esse numerandas. Omnes hae voces, quae singulae atque integrae per se fuerunt, extremis prioris vocabuli consonis detractis in composita abierunt. Eadem fere est ratio eorum vocabulorum, quorum posteriori eae consonantes demuntur, a quibus intro ducitur: ni-si = ni, si - vis = sis, si - vultis = sultis, retro - vorsum = retrorsum, alio - vorsum = aliorsum, et quae sunt id genus reliqua. Neque tamen literae consonae solum sive prioris sive posterioris vocabuli eiiciuntur, ut duae veces in unum coalescant, sed etiam vocales. Exempla sunt: antea, postea, praeterea, propterea, e singulis vocibus conglutinatis orta. Ex adiectivis: magno, maximo, tanto, quanto et substantivo opere coniunctis abverbia conflantur: magnopere, tantopere, cet. His adiicimus: istic sive isthic a vocibus iste- hic compositum, paeninsula, potes a paene - insula, pote-es; longinquus, propinquus a longe hinc, prope hinc adiecta terminatione - uus, ut in adiectivis: vacuus, continuus, relicuus. Voces mage velle in unam orationis partem abeunt: mavelle, malle et ire licet, scire licet, videre licet in ilicet, scilicet, videlicet. Cf. Serv. ad Aen. 2, 425; 6, 216 et Donat. ad Ter. Ad. 3, 4, 4. Sed de his iure dubitatur.

b. Tripartita igitur supra divisione facta iam ad secundam partem accedimus. Duae singulae voces in unam orationis partem coalescunt, nativa alterius vocis forma mutata. Primo loco dignum est vocabulum a casu recto et obliquo compositum: Diespiter (Gell, 12, 5: Diespiter est diei et lucis pater). Vocabulorum sic compositorum nullum praeterea extat exemplum. Etenim in vocibus: aquae ductus, terrae motus, ludi magister, cet. non synthesin, sed parathesin deprehendimus. Unde factum est, ut Benecke, cuius supra mentionem feci, vocem dies in Diespiter pro nominativo haberet, ut in consimilibus compositis: Dispiter, Marspiter sive potius Maspiter. Haec omnia esse composita iam inde conficitur, quod simplex vox piter nusquam legitur, neque in ullo horum prius vocabulum flectitur: Diespitris, Maspitris et antiquius: Diespiteris, Maspiteris, ut accipitris et accipiteris. Ceterum notissima est res, Gellii et Macrobii sententiae, qui dies genitivum esse docent, quintae declinationis naturam non repugnare. His continuo addimus propter compositionis similitudinem voces semper confuncte scriptas: Lucipor, Marcipor, Publipor, Quintipor. Etsi haec servorum nomina casu obliquo et recto appositis, non compositis, nata sunt, iis tamen calculum nolo adiicere, qui illa scribendo seiungere malint. Namque vocula: por sola nusquam legitur scripta, praeterquam in una inscriptione, quam Forcellini affert. Haec vox por, cuius est femininum pora, Graeco etymo debetur: παίς sive πόίο, quae forma ad Laconicae dialecti consuetudinem formata est. Propius ad praeceptum supra datum accedunt voces: pro fecto e voc. pro - facto, illico e v. in-loco, denuo e v. de novo, adhuc e v. ad hoc conflatae.

c. Tertium argumentum, quod de scripturae genere haesitantibus saepiuscule succurrit, declinationis ratio est. Si duarum vocum, quales librorum editores copulatis literis scribere solent, utraque flectitur, parathesis est, si posterior sola, synthesis. Talia exempla sunt: ofus atrum, ros marinus, ius iurandum, alter uter, quae singulae sunt voces. Itaque et casus obliqui: oleris atri, roris marini, iuris iurandi, alterius utrius seiunctim scribendi sunt. Sed ubi altera tantum modo pars declinatur, ut apud Plin, H. N. 12, 15, 34: o lusatri, apud Scribon. Larg. 268: rosmarini, apud Ammian. Marcell. 21 iusiurandi, vocabulum compositum habemus. De vocum alter uter declinatione Cf. Freund Lexic. s. v. et Seyfert p. 1415, qui Ennio suffragans - Apuleius de Deo Sacr: iusiurandum Jovis iurandum dicitur, ut ait Ennius - eos locos summo studio tuetur, qui priorem vocem immutatam praebent. Atque veri simile est, Ammianum et qui cum eo faciunt, falsa originationis specie inductos communem loquendi consuctudinem detrectasse -- Voces: duo decim. duodeviginti, duodeni cet compositis adnumerandae sunt, quum prior pars declinationi non subiiciatur (Caes. B. G. 7, 36: fossa duodenum pedum). Adiectiva e numeralibus orta: quarta - decimanus, tertia - quinta - decimanus composita sunt, quum in derivatis prior pars nihil incrementi ceperit, neque ullam passus sit mutationem. Cf. Tac. hist. 3, 27 milites tertiadecimani. Liceat mihi in hunc ordinem referre singularis numeri vocabulla: decemvir. quindecimvir, centumvir, cet., quorum pars posterior numeri ratione repudiata a parte priore revelli non potest. Horum confinis est vox: septemtrio. Omnes enim per anadromen e plurali numero ortae sunt. Ouem ad modum in compositis modo allatis posterioris partis numerus, sic in sequentibus casus exlex est, ut ita dicam, et structurae vinculo solutus: proconsul, propraetor, proquaestor. His vocibus e praepositione et casu recto coagulatis raro Cicero, saepiuscule Livius et reliqui utuntur. Integras, quae praepositionis auctoritatem sequuntur, voces: pro consule, pro praetore, cet. seiunctim scribendas esse, perspicuum est. Cic. pro leg. Man. 21: Philippus dixisse dicitur: non se illum sua sententia pro consule, sed pro consulibus mittere.*) Malae latinitatis sunt vocabula: ex duce, ex gladiatore, ex legato, ex

^{*)} Cf. Tac. ann. 15, 22: agendas apud senatum propraetoribus prove consulibus grates.

vicario, quae saepissime in posterioris aetatis inscriptionibus leguntur disiunctae. De vocibus: exdux, exgladiator cet., terminatione abiecta, compositis dubitatur. Contraria ratione vocabula, munus et dignitatem significantia, quae a praepositione: sub intro ducuntur: subpraefectus, subprocurator, subcustos, subvillicus legitimam formam: subpraefecto cet. nusquam servant.

Tria supra commemoravimus esse argumenta, e quibus colligi posset, duas voces in unam partem orationis transmigrasse: elisionem et contractionem vocalium, vocalium mutationem, declinandi rationem communi loquendi usui non convenientem. Quartum his adiicere in animum induximus, quamquam veremur, ut sit certissimum: assimilationem, quam nostri temporis grammatici vocant. Etenim multis veterum grammaticorum locis legimus, multas voces aliter scriptas, aliter esse pronuntiatas. Quintil. 9, 4, 40: m litera, quoties ultima est, et vocalem verbi sequentis ita contingit, ut in eam transire possit, etiamsi scribitur, tamen parum exprimitur, ut: multum ille et quartum erat. Diomed. p. 483. Mytacismi sunt, quum in fine partis orationis invenitur m litera et sequens a vocali incipit, quae non sit loco consonantis posita: haec enim scribitur, non pronunciatur. Vel. Longus p. 2238 priorem solam literae M partem illis locis scribi vult, ut appareat, consonantem m exprimendam non esse. Cornut. apud Cassiod. p. 2285: tamtus et quamtus in medio m habere debent, nec quosdam moveat, si m non sonat: iam enim supra docui, non sonare debere, tametsi in scriptura m posita sit. Praeterea e capite 45, § 154 Cic. or. intelligitur, voces: cum nobis sic pronuntiatas esse, ut si scriptum esset: cun nobis. Qui etiam nunc scribebant, tamen etian nunc exprimebant. Apud Gruterum legitur p. 325, nr. 7: con quem. Ibid. 751, nr. 8: quicon vixit. Unde nobis persuasum est, fuisse etiam, qui literis sonum et vocem expressius imitantibus pronuntiandi rationem significare conarentur. In hanc viam nonnulli ingressi etiam imperpetuum scribebant literis conglutinatis et imprimis et impraesentiarum, contra pessundo et venundo.

Nonne vehementissime a recta ratione ii aberrant, qui voces: in primis, in perpetuum, pessum do, venum do coniuncte scribi iubent, quod easdem per assimilationem interdum a quibusdam copulatas videant? Jam habes, cur dixerim, non certissimum esse argumentum assimilationem.

De verbis a praepositione et verbo compositis et de iis vocabulis, quae per literam connexivam coaluerant, inter omnes constat. Iam eae, ut ita dicam, dicendi formulae enumerandae sunt, quae in librorum editionibns literis copulatis inveniri solent scriptae.

\$ 4.

Primo loco tractentur substantiva cum adiectivis coniuncta.

a) res publica. Cicero de repl. cap. 31 de harum vocum origine et significatione expresse nos docet: net talis quaeque res publ., qualis eius aut natura aut voluntas, qui illam regit. Si ius suum populi tenent, negant, quidquam este praestantius, liberius, beatius. Hanc unam rite rem publ., id est rem populi appellari putant." Sed non solum ea civitatis conditio his vocibus denotatur, quae summam imperit ac maiestatem penes populum esse iubet, sed etiam quaecunque est res, quam civis sive togatus sive paludatus ita gessit, ut commedi aliqua aut detrimenti, gloriae aut infamiae ratio ei intercederet cum civitate. Extemplo de officiis ac muneribus cogitaveris, quae dictatores, consules, praetores, aediles belli domique exsequentur. Tac. Agric. 19: Agricola nihil per servos ac libertos agere publicae rei. Liv. 27, 6: hi censores neque senatum legerunt, neque quidquam publicae rei egerunt. In primis bella, quae maximam semper apud Romanos habebant vim ac momentum ad servandam aut commutandam civitatis conditionem, rei publicae nomine significantur. Plant Amph 1, 1, 40 et 1, 3, 26: ex me ut scires, rem ut gossissem publicam. Scias, Amphitruonem bellum intulisse Telebois proelioque facto superiorem evasisse. Liv. 2, 64: et in Volscis res publica egregie gesta i. e. bellum in Volscis fortiter profligatum. Liv. 8. 31. 4, 24 rem publicam foris gerendam: ibid 28, 9. 7, 3. 5. 2. Caes. B. C. 1, 7. Cic. pro leg. Man. 21. Omnis res, quae non ad civitatem, sed ad singuli hominis vivendi et agendi rationem pertinet, privata vocatur et opponitur rei publicae. Plaut. Trin. 1, 1, 16: remoram faciunt rei privatae et publicae. Apud Cic. offic. 1, 2 legitur: nulla enim vitae pars, neque publicis, neque privatis, neque forensibus, neque domesticis in rebus. Has dicendi formulas, pari omnes ratione ortas, coniunctas, pariter omnes analogia tuetur, eadem omnibus significationis origo. His adde formulas: res militaris, res bellica, res navalis, res maritima et quae sunt id genus reliquae. Quodsi omnes, quas enumeravi, seiunctim scribendae sunt, etiam formulam: res publica seiungi scribendo necesse est. Atqui ita illas semper esse scribendas, quis neget? Multi autem viri docti in ea re labi videntur, quod duplicem vocum: res publ. significationem distinguunt. Illi quidem seiunclim scribunt: res publ., si vel res quaelibet a duce gesta, ut: proelium, obsidio urbis, bellum, vel omnino singula quaevis artis civilis pars; sin tota civitas significatur, quam rem unam et absolutam per se ratione comprehendunt, easdem voces seiungere solent, quasi monituri legentem, ne res diversas

confundat. Quis est, qui non videat, hanc rationem et falsam esse et omnino abominandam. Praeterea voces: res publ. non modo conjunctione adjunctiva, quam primae plerumque propositionis voci affixam videmus, et iis coniunctionibus, quae secundum locum tenere solent (enim, vero, tamen), saepe disjunguntur, sed singulis etiam aliis vocabulis adeoque maiore propositionis parte. Hanc rem multis exemplis probatam habemus. Atque omnibus his locis: res publ. accurate civitatem legibus et magistratibus circumscriptam significat. Liv. 3, 54: quod bonum, faustum felixque sit vobis reique publ. Just. 5, 8: Spartani pacem polliciti sunt, si naves reliquas traderent resque publ. triginta rectores acciperet. Cf. Sall. Cat. 9. Cic. off. 2, 23. id. fam. 5, 1, 2. Liv. 5, 52. 22, 9. 22, 11. -Res tamen publ. Cic. fam. 12, 2, 12. - rem vero publ. Cic. Tusc. 1, 1, 2. offic. 2, 8. Eodem statu versantur aliae voculae, quae arctius quodam modo cum ea voce cohaerent, ad quam praecipue referendae sunt, ut vel vis notionis augeatur vel accuratius definiatur, Cic. off. 1, 45: ne res quidem publ. Cic. fam. 1, 9, 20: res ipsa publ. Cic. fam. 1, 8, 8: rei totius publ. Liv. 22, 11 de bello reque de publica. Iustin. 6, 8 rei quoque publ. Liv. 22, 53 desperatam rem esse publ. Plaut. Pers. 1, 2, 23. rem curo publ. id. Amph. 1, 3, 26. Merc. 5, 4, 26. Huc accedit, quod interdum formulae ratio ita mutata est, ut adiectivum priorem teneat locum Plaut. Pers. 1, 2, 13: nam publ. rei causa quicunque id facit. Liv. 27, 6. Gell. 11, 9. Nep. Alcib. 3, 3. Postremo quis pluralem illarum vocum numerum unquam passus est conglutinatis literis scriptum. Cic. de republ. 28: tria genera rerum publicarum. ib. 30: modi tres rerum publicarum. ib. 5; 6. de legg. 2, 10, 23. de div. 2, 2: His argumentis sententiam meam satis mihi firmasse videor. Ne forte mihi quis culpae dederit, multa me de re perspicua profudisse verba, liceat profiteri, ab initio maxime quaestionis me ostendere voluisse, quo modo hae res sint tractandae, undeque argumenta ad iustam rationem inquirendam sint colligenda-

b) ius iurandum. Quo modo hanc locutiorem ortam putaverint Naevius et Ennius, supra commemoravi. Qui illis quidem assentiatur, hodie certe nullus est. Has voces substantivum et adiectivum esse apposita ob eamque rem seiunctim scribendas manifestum est, praesertim quum et utraque vox flectatur (iura iuranda Pacuv. apud Fest. in manticul.), et ordo vocabulorum immutari et aliis vocibus interpositis tolli possit. Cic. pro Coel. 22: socius vestrae religionis iurisque iurandi. Pro Rosc. Am. 3, 8: vos idoneos habuerunt, per quorum sententias iusque iurandum... Ov. Heroid. 21, 134: quid tibi nunc prodest iurandi formula iuris. Plaut. Pseud. 1, 2, 63: Ianii, qui item, ut nos, iurando iure malo quaerunt rem. Apud Hor. Sat. 2, 3, 179 easdem voces

versu disiunctas videmus: praeterea ne vos titillet gloria, iure — Iurando obstringam ambo. Iuvenal. 13, 201: quod dubitaret — Depositum retinere et fraudem iure tueri — Iurando. Apud Ter. Andr. 4, 3, 13 et Plaut. Cist. 2, 1, 26 altera vox: iurandum totius locutionis locum explet. Versus est Phaedii fab. 1. 8, 7: tandem persuasa est iure iurando gruis — quo confirmatur, vocalem e in voce iure esse brevem. Inde autem optimo iure colligi potest, illas voces esse appositas, quod in composito vocalis e ante semivoc. i producenda fuisset. Cf. Prisc. p. 545. Schneider Elementarlehre p. 278. Iam non miramur, cur Horatius et Iuvenalis illas voces disiunxerint, quum coniunctae epici metri rationi ubique repugnent.

c) olus atrum. (Colum. XI, 3, 18 oleris atri) seiuncte scribendum est. Apud Plin. H. N. 19, 12, 62 genitivus: olusatri in unum vocabulum coaluit.

- d) ros marinus. (Gen. roris marini Colum 12, 36) duae partes orationis sunt. Cf. Hor. od. 3, 23, 15: parvos coronantem marino Rore deos. Apul. de herb. 79: marinus ros. Colum. 9, 4, 6: marinus ros. Ov. Met. 12, 410: rore maris. Id. de ert. am. 3, 690. Malae notae est genitivus ros marini, de quo in exordio dixi.
- e) primus pilus. Pilus ordinem triariorum significat, unde triarii etiam pilani appellantur. Itaque primus pilus primum triariorum sive manipulum sive centuriam denotat. Liv. 34, 47. Victorius primi pili centurio. Qui triariorum primus pilus est, is hastatorum et principum .primus hastatus. primus princeps est. " Cic. de div. 1. signifer primi hastati. Num illis vocibus seiunctim scriptis etiam primo ordini preefectus significari possit, parum constare videtur. Forcellini s. v.: "primus pilus est prima centuria, primipilus vero eius centuriae ductor." Praeterea tertia affertur forma: primopilus. Sed in Inscr. ap. Gruter. pag. 437. pr. 5: C. Meffio. C. F. Saxoni. Primo. Pilo. Praef. Cohort. illae voces seinnctae sunt et apud Caes. B. G. 2, 25: primo pilo P. Sextio Baculo, fortissimo viro, multis vulneribus confecto - iuro seiunguntur. De forma: primipilus aliquanto difficilior quaestio est, quod omnes loci, in quibus primi pili legitur, dubitationem non eximunt (Cf. Liv. & 8: duo primi pili erant.) et ubi alius casus invenitur, lectio non prorsus certa est. Cf. Casa. B. C. 3, 53. Val. Max. 1, 6, 11. Posterioris aetatis scriptores vocabulum primipilus composuisse non negamus, sed haud scio, an in voce composita haec significatio, quae est praefecti ordinis, iure in esse non possit. Cf. Lob. Phryn. parerg. III de synthesi et parath.
- f) decem viri, quindecim viri, centum viri, duo viri (inscr. apud Grut. p. 152.), très viri (Plant, Amph. 1, 1, 3. id. Asin. 1, 2, 5.

Liv. 30, 44) singulae sunt voces. Cf. Hor. carm. saec. 70: Quindecim Diana preces virorum — Curet. Stat. Sylv. 1, 4, 25: centum que dedisti — Iudicium mentemque viris. Voces: duumviri et triumviri, quae per anadromen e genitivo, et singularis numeri formae: decemvir, quindecimvir cet, quae e plurali numero ortae sunt, disiungi non possunt. Eadem est ratio vocum:

- g) septem triones. Cic. N. D. 2, 41: quas nostri septem soliti vocitare triones. (Gell. 2, 21: triones rustico vocabulo boves appellati sunt. Varro L. L. VI, triones et boves appellantur. Fest. s. v.) Ov. Met. 2, 538: septem prohibete triones. Cf. Virg. Aen. 3, 516: geminosque triones. Ov. Met. 2, 171 gelidi caluere triones. Sed in versu 381 Virg. Georg. 3: septem subjecta trioni et Ov. Met. 1, 64: Scythiam septem que trionem timesis inest.
- h) Alba longa, Coele Syria seiunctae sunt voces. Liv. 1, 3: urbem condit, quae . . longa Alba appellata est. Virg. Aen. 1, 271 longa m multa vi muniet Albam. 5, 597. 6, 766. Syria Coele Plin. H. N. 21, 18, 72. in Coelen Syriam processit Liv. 45, 11.
- i) voces: magno maximo quanto tanto-opere seimegantur. Cf. magno que opere. Cic. ad. div. 13, 34 magno hic opere Cic. de invent. 2, 1. opere maximo. Ter. Phorm. 5, 1, 3 3. maximo teoravit opere. ib. Eun. 3, 3, 26. Mil. gl. 1, 1, 75. Pseud 3, 2, 107. quantoque opere Cic. fam. 13, 7. quanto se opere Id. N. D. 2, 49. opere tanto Plaut. Bacch. 2, 2, 1.
- k) Integrae voces: quo modo ubi seiunotae sunt, genuinam versus cretici presodiam servant; quum in unum coalescunt, ultima correpta dactylus fit. Cf. Virg. Aen. 3, 459: et quo quemque modo fugiasque ferasque laborem. ib. 5, 599: quo puer ipse modo, secum quo Troia pubes. Vocem compositam legimus Martial. epigr. 10, 16, 8: quidquid habent omnes, accipe, quo modo das. ibid. 3, 15, 2. Hor. Sat. 1, 9, 43: cum victore sequor. Maecenas quo modo tecum? Soluta oratio nullum argumentum suppeditat, quod in hac formula scribenda sequi possimus. Interdum vocem interpositam videmus: Cic. de. re. pbl. 33: quo autem modo assequi poterat Lacedaemon? id. de legg. 1, 20, 53: quo tandem istud modo? id. 2, 8, 20.
- l) quot annis, quot diebus, quot mensibus, quot calendis. Apud. Plaut. Stich. 1, 2, 3 legitur: vos meministis quot calendis petere demensum cibum. Ad hunc locum conf. Ulpian. libr. 36, tit. 2, leg. 12: Pomponius scribit, nihil interesse, utrum in annos singulos vel quot annis, an in singulo

menses vel quot mensibus, an in singulos dies vel quot diebus legatur. - Quot mensibus legitur Vitruv. 9, 4; quot diebus Quintil. 1, 8 (13). - Disertis verbis l'omponius docet, candem omnino harum locutionum esse originem et rationem, unde sequitur, qui voces: quot calendis vel quot mensibus disiunctis literis scribat, eum etiam quot annis seiunctim scribere oportere. Atque Pierius ad Virg. ecl. 1, 43 "in antiquis omnibus exemplaribus, quotquot versare sibi contigerit, quot annis distincte scribi" confirmat et Forcellini (s. v. quot) addit: "haberi quot annis etiam in vet. monum. apud Gruter p. 506, lin. 15." Apud Varron. et Agell, etiam forma: quotquot annis invenitur. De vocib: quotidie et postridie consulendi sunt Gellius 10, 24 et Macrob, Sat 1, 4, qui , Marci Tullii aetate et supra eam - die - crastini, quarti, quinti et die - crastine, quarte. quinte (secunda correpta) pro adverbio copulate dictum esse" commemorant. Hartungus (de casibus), comparatis vocibus: humi, belli, domi, foci, illicet, peregre vel peregri, quos casus locales, et voce: praefiscine vel praefiscini, quem casum modalem iudicat; in formis: die crastini vel crastine cet, casum temporalem inesse arbitratur. Atque in hac re Nonii auctoritatem sequitur II, 650: proximi i. e. proximo. Cato contra Furium: die proximi hoc dicit. Sed ea declinatione a veteribus et crastini et pristini et praepristini dictum. - Itaque etiam formam: quotidie non e vocib, quot diebus ortam, sed ad analogiam form. die quarti, die quinti, postridie (in qua ordo verborum inversus et elisio vocalis facta est) rerocandam esse puto. Forma: postridie una pars orationis est, de form. quotidie nihil audeo statuere, quamvis ei adversari noluerim, qui "quoti die", scribat seiunctim.

- m) Vicae Potae. Liv. 2, 7: ubi nunc Vicae potae est, domus in infimo clivo aedificata (edit. Gronov). Plutarchus in vita Public: ὅπου νῦν ἱερόν ἐστιν οδίκος πόπλικος ὀνομαζόμενος, quem locum ad Livii exemplum emendandum censet Lipsius, interrogans: quis templum audivit Vici publici? Apud Senecam apocoloc. legitur: proximus interrogatur Diespiter, Vicae potae filius. Alius casus nusquam invenitur. Si Gronovii et Lipsii lectio certa et ille genitivus a nominativo Vica pota profectus est, veri est simile, has voces seiungendas esse. Cf. Cic. leg. 2, 11.
- n) parcus promus. Forcellini vocem: parcipromus compositam affert, sed nusquam nec casus obliquus, nec rectus, nisi nominativus pl. legitur (Plaut. Pseud. 5, 1, 22: non enim parci promi victu cetero. id. Truc. 1, 2, 81: isti, qui cum geniis suis belligerant parci promi), qui potius integris vocibus: parcus promus deberi videtur, praesertim quum in locis modo allatis ultima vocis parci producta sit. Parco promo opponitur, prodigus promus" Poen. 3, 4, 6:

2 * *

edepol fecisti prodigum promum tibi. Itaque "parci promi", ut "prodigi promi" singulae sunt voces separandae. Plaut. Pseud. 2, 2, 14 legitur: condus promus sum, procurator peni. Voces, cond. prom. substantiva sunt ασυνδέτως posita, ut voces: usus fructus, usum fructum, quas, qui libros edunt, negligenter copulatis plerumque literis scribunt. Cf. Cic. fam. 7, 30: usu et fructu. id pro Caecina 7, 19: usus enim, in quit, et fructus fundi. Senec. ep. 73: sibi horum usus fructus que contingat. Cf. Cic. legg. 1, 8, 25. Apud Cic. pro Caecina 19, 54 variae sunt lectiones: lex usum auctori tatem fundi iubet esse biennium. Al. lect: usum et auctoritatem. auctoritatem fundi et usum.

o) Adiectivum unus, a, um a pronominibus: quivis, quilibet, quisque, quibus interdum additur, separandum est. Liv. 9, 17 quilibet unus. ib. 6, 40: unus Quiritium quilibet. Cic. pro Caecina 22: quivis unus. Lucr. 5, 988: unus enim tum quisque. Eodem modo pronomini quisque adiicitur vox quotus: Cic. Tusc. 2, 4, 11: quotus enim quisque. id. off. 3, 17. id. pro Planc. 25. Hor. epist. ad Pis. 290. id. sat. 1, 9, 51. id. epist. 2, 2, 188. Lucr. 6, 1280.

§ 5. ·

Genitivus cum casu substantivi, ex quo pendet, saepissime in librorum editionibus iunctis literis coalescit.

a) plebiscitum. Notissima res est, vocem plebes et e quintae declinationis lege flecti et tertiae. Etenim et genitivus plebei, cuius est forma contracta plebi, et plebis legitur. Cf. tribunus plebei Liv. 2, 33. Cic. Brut. 14. tribunus plebi Liv. 3, 65. 6, 11. Itaque his genitivorum formis si appositum est voc. scitum, integras voces habes: plebei scitum Liv. 10, 21. Cic. Dom. 17. Sed quum altera forma: plebi scitum nusquam nec voce interposita disiuncta, nec mutato ordine scripta inveniatur, non liquet, utrum sit genitivus: plebi appositus, an vocabulum compositum a gen. plebis, consonante s elisa, id quod et in voce: forsitan factum videmus et quod praeceptum est a Donato. p. 559: non potest duplicari consonans, alia subsequente consonante, quomodo nec antecedente, nisi sit muta ante liquidam. Ubicunque illa locutio ordine immutato deprehenditur, nusquam genitivus plebi reperitur. Liv. 4, 63: scita plebis. id. 13, 15: scitum plebis. 10, 22 scito plebis. 22, 26 scitique plebis. Senec. ep. 95: plebisque scitis. Quintil. 2, 14 plebisve scitis. Liv. 25, 7: plebisque scitu. Quamquam quid obstat, quo minus vel plebi scitum vel plebis scitum scribamus? Neutrum in libris editis invenitur. Quatuor soli

codices versu 176 Luciani Phars. 1, formam: plebis scitum offerunt: Hinc leges et plebis scita coactae et hanc lectionem C. Fr. Weber contra Priscianum p. 1000 tuetur. De vocibus populi scitum, quibus Nepos utitur. (Arist. 1, 5. Epam. 7, 4. Alcib. 5, 4. Phoc. 2, 2.), dubitari non potest. Cf. Cic. legg. 2. 4: legem nec scitum aliquot esse populorum. ibid. 1, 16: scitis multitudinis.

- b) senatus consultum. Lib. 31, 5: senatus inde consultum. Caes. B. G. 7, 1: de senatus que consulto. Liv. 23, 10. Gell. 5, 6. ex consulto senatus Flor. 3, 21. Cic. harusp. 8: tot senatus exstare consulta. Cic. Attic. 1, 14: ordinis nostri consulta. Macrob. Saturn. 1, 16: ut scita atque consulta frequentiore populo referrentur.
- c) agricultor, agricultura, agricultus. Singulae sunt voces, ut amicitiae cultor Liv. 25, 28. aequicultor Ov. Met. 5, 100. Cf. Liv. 27, 12: cultoribus agri. Varro R. R. 2, 1: culturam agri. ibid. 2, 4: agrienim cultura. Cic. Lael. 7, 23: ne agri quidem cultus. Hor. ars p. 117 cultor virentis agelli. Liv. 28, 12: cultu agrorum. Liv. 22, 31: insulis cultoribus egentibus. Liv. 10, 10. Virg. Georg. 2, 420.
- d) legis lator, legum lator, legis latio, iuris dictio. Liv. 5, 29: latoribus legum. Liv. 6, 36: latores legum ib. 6, 38: legum quoque latores. Cic. pro Mur. 2: legis ambitus latorem. id. IV Catil. 5: latorem legis Semproniae. id. N. D. 3, 38: latorem istius modi legis. Legis latio Cic. Attic. 3, 26, ut suffragii latio Liv. 38, 36. iuris dictio, ut causae dictio Liv. 7, 4. Cf. Liv. 41, 9: iurisque dictio.
- e) terrae motus, aquae ductus. Liv. 35, 21: motu terrae. Tac. ann. 15, 22: motu terrae. Plin. 2, 84: maximus terrae memoria mortalium exstitit motus. Cic. de div. 1, 18: cum terrae saepe fremitus, saepe mugitus, saepe motus praedixerint. Plin 16, 42, 81: aquarum ductus. Cic. off. 2, 4: ductus aquarum. id. legg. 2, 2: ductus vero aquarum.
- f) Iudi magister. Cic. de div. 14, 47: magister Iudi. Martial epigr. 10, 62, 1: ludi magister parce simplici turbae. ib. 12, 57, 5: negant vitam Ludi magistri mane, nocte pistores. Utroque loco ultima vocis ludi producitur, unde conficitur, voces ludi magister non esse compositas.
- g) Ut de reliquis huius modi vocibus paucis absolvam: manus praetium (Liv. 34, 7), iuris prudentia (Ulpian in pandect.), agri men sor (Cf. lexic) singulae sunt voces. Apud Liv. 8, 19 voces: Vacci prata

a Gronovio coniunctis literis scriptae sunt, sed falso, Cf. Liv. 3, 63: prata Flaminia.

§ 6.

Sunt adiectiva et adverbia, quae unius nominis, quem postulant, casui, tam saepe adiungebantur, ut tandem certae fixaeque formulae inde nascerentur, quas continuatis literis scribere librorum editoribus placuit, sed falso placuit.

- a) veri simile. Ordo verborum et mutari et vocibus interpositis tolli potest. Liv. 5, 21: si quae similia veri sunt. id. 26, 38: res minus similis veri visa est. Id. 27. 7: 6, 12. 36, 12. Cic. de leg. 2, 19, 47: sive quod similius veri est. Cic. Tusc. 3, 8, 16: veri etiam simile. Tusc. 1, 9, 17: ut veri videam simile. Libro X, c. 20 Livius similia veris scripsit. libr. 8, 26: similius vero. Cf. Liv. 29, 20. 10, 26.
- b) iuris (iure) consultus, iuris peritus. Iuris cons. dicitur, ut sapientiae consultus Hor. od. 1, 34, 2. Parathesis est. Cf. Hor. ars. poet. 369: consultus iuris et actor causarum. Cic. or, 1, 48 iuris et legum consultus. Hor. Sat. 1, 1, 9: iuris legumque peritus. Cic. leg, 2, 21, 52 iuris civilis estis peritissimi.
- c) nihilo secius, nihilo minus, quo minus. Comparativi et adverbia, in quibus significatio comparativorum similis inest, ablativum adiectum habent, quo significetur, quanto res altera alteram antecedat et superet. Exempla sunt: neque eo secius. Nep. Milt. 2, 3. nihilo secius. id. Con. 2, 4. Cf. Plaut. Trin. 2, 3, 6: secius nilo facit. Caes. B. G. 5, 4 et 5, 7: nihilo tamen secius. Lucr. 1, [698: quae nilo clara minus sunt. ib. 5, 1231: nihilo fertur minus ad vada leti. Lucr. 2, 785: nihilo officiunt obstantque figurae. Dissimile quo quadratum minus omne sit extra. Ter. Andr. 1, 2, 25: quo fiant minus nuptiae. Ter. Hec. 4, 4, 8 ne revereatur minus iam quo redeat domum.
- d) saepe numero. Adverbio: saepe ablativus adiicitur, qui vocatur limitationis. Cf. Gell. 3, 19: multa opinio est, gigni hominem septimo rarenter, non nunquam octavo, saepe nono, saepius numero, decimo mense. Lucr. 6, 414: ac saepe est numero factum.

\$ 7.

Quartum genus est verborum, quae certi vocabuli casum obliquum tam saepe adiunctum habebant, ut rectae rationis minus curiosis cum nomine apposito in compositum abiisse viderentur.

a) manu mittere. Quid sit manu mittere et cur verbo mittendi abla-

tivum manu adiecerint Romani, Festus docet. Quis non videt, manu mitto, ut manu emitto manu assero, usu facio singulas esse voces? (Plaut. Cas. 2, 4, 6: qui emittis me manu. id. Rud 4, 6, 14. asserito manu. Plaut. Pers. 1, 3, 83. 4, 7, 7.) Cf. Plaut. Cas. 2, 8, 40: mitti manu. id. Men. 5, 7, 33: me mittas manu. Aulul. 5, 1, 9: ut manu me mittat. Cic. pro Mil. 22: manu vero cur miserit. Liv. 41, 9: manu non mittere. Etiam substantivum: missio a voc. manu seiungendum est, ut subst: capio a voce usu. Utraque enim vox ablativo omisso, altera apud optimos scriptores, altera apud iuris consultos legitur. Cf. lexic. et Gell. 7, 10: usus capio, pignoris capio.

- b) usu capere, usu venire. Usu capere, ut usu possides mini Liv. 6, 19 et usu perdidi Plaut. Stich 1, 3, 87 duae partes orationis sunt. Divisim scribitur a Pompon. Pand. 41, 3, 29: ut usu eas capere non possis et inverso ordine a Paul. Pand. 41, 6, 1: capiet usu. Cf. Plaut. Amph. 1, 1, 219: pugnis usu fecisti tuum. Non veniet idem usu mihi Cic. Attic. 7, 26 usu memoria patrum venit. Cic. or. 1, 40. Auct. ad Her. 2, 5.
- c) pessum do, venum do. Duo sunt substantiva defectiva casibus: pessus et venus, quorum alterum monoptoton, alterum triptoton est. Plaut. Rud. 2, 3, 64: nunc eam cum navi scilicet abivisse pessum in altum. Tac. ann. 14, 5: posita veno irritamenta luxus. Dativo venui Apuleias utitur Metam. 8. p. 251. Cf. Ruddim, part. J. pag. 121. Apud Tac. ann. 13, 51 abl. veno legitur. Graeco more a poetis Latinis verbis modum ad locum significantibus quartus casus addi solebat, quae quidem consuetudo in quibusdam nominibus a solutae quoque orationis scriptoribus servabatur. Exempla sunt: ire exsequias, infitias; accurrere suppetias; aliquid animum advertere, adigere aliquem ius iurandum, quibus recte adiici possunt substantiva verbalia, quae supina vocamus: potum propellere, perditum ire. Cf. Hartung über die Casus S 39. Quem ad modum igitur accusativus pessum verbis: ire, abire, sidere, subsidere, premere agere, delicere, accipere et accusativus venum verbis: ire, redire, tradere, distrabere, sic verbo dandi adiungi possunt. Ergo pessum accipere, venum tradere singulae voces sunt, pessum dare et venum dare non sunt? Praeterea conferantur Lucan 5, 616: celsa cacumina pessum tellus victa dedit et Sil. 8. 286: labi res pessumque dari. Claudian. in Rufin 1, 179: venum cuncta dari. Liv. 24, 47: se venum a principibus datos. Restat, ut formas: pessundo et venundo commemorem, assimilatione quam dicimus ortas. De his in exordio dixi.
 - d) fidei com mitto, fidei com missum, fide iubeo. De his

Aubitari non potest. Iustinian. inst 2, 23, 1: fidei committebant ecrum, qui... Cic. off. 1, 34: iura fidei suae commissa. Hor. sat. 1, 3, 95: commissa fide. Cf. Scheller. lex. s. v: de legati iure fidei que commissi, id fide tua esse iubes.

- e) Iucri facere, damni fac., compendi fac., sumti facere. Genitivos in his e verbo pendentes habes, non verba composita. Nam quae nomine et verbo faciendi composita sunt, in primae coniugationis legem rediguntur, ut: aedificare, velificare. Praeterea vocalisi non est litera connexiva, sed terminatio genitivi. Martial. epigr. 8, 10, 2: emit lacernas Tyrias coloris optimi: lucri fecit. Cf. Nep. Thras. 1, 3: quae ille fecit lucri Plaut. Truc. 3, 2, 22: at facio lucri. id. Merc. 2, 3, 86: facere damni mavolo. id. Bacch. 2, 2, 6: compendii verba multa iam faciam. Asin. 2, 2, 41: verbisvelitationem fieri compendii volo. id. Trin. 2, 1, 21: quod comest, quod facit sumti.
- f) satis facio, satis do, satis ago, sat agito, sat ago. Vocabulum satis, medium quodam modo inter subst. et adverb. positum, in his obiecti locum explet ob eamque rem a verbo separandum est. Cic. ep. fam. 4, 8, 7: me satis nostrae coniunctioni facturum. Plaut. Asin. 2, 4, 3): fe'cisse satis opinor. Phaedr 5, 10: canis quum do mino semper fecisset satis. Cic. fin. 2, 17. Cic. Balb. 1. Cic. Verr. 5, 53. id. de or. 47. id. Philipp. 2, 20.—Sat patriae Priamoque datum Virg. Aen. 2, 291. Sat fatis Venerique datum Aen 9, 133. Quum Pyrrhus prospere pugnasset satisque agerent Romani. Gell. 3, 8. agitas sat Plaut. Bacch. 4, 3, 23. egi satis Plaut. Merc. 2, 1, 4. Agitur tamen satis Cic. Attic. 4, 15.

Formam satago, quamquam non videtur composita, nusquam tamen nec inverso ordine scriptam, nec voce interposita disiunctam inveni, sed ubicunque ordo mutatur, vocem satis legi. Cf. lexic.

g) vale dico. Quod in hac verborum conjunctione imperativus vale substantivi focum explet, voces vale dico in hunc ordinem referendas putavi. Errant, qui voces: vale dico pro verbo composito habent. Ovid. Met. 4, 79: aub noctem dixere vale. Ib. 3, 501: dictoque vale, vale inquit et Echo. Virg. ecl. 3, 79: et longum, formose, vale, vale inquit Iola, Apulei Met. 4: factoque vale discessimus. Ov. Her. 13, 14: vix illud potuit dicere triste vale.

\$ 8.

Quintum est genus formularum, quae adverbio verboque vel participio con-

a) bene dicere, male dicere, bene facere, male facere. Adverbia: bene et male, si in universum significationem verborum definiunt, ita ut non addatur, quis inde aut emolumenta aut detrimenta ceperit, a verbis dicendi et faciendi seiungenda esse, omnes consentiunt. Itaque voces: bene facere, ubi idem valent ac: recte facere (Liv. 6, 18: bene facitis, quod abominamini. Plant. Capt. 5, 4, 20: fecisti edepol et recte et bene), et voces: bene dicere, ubi idem ac: recte, ornate dicere (Cic. deor. 2, 2), vel ubi Graecum εὐφημεῖν, εἔχεσθαι μετ' εὐφημίας significant (Plaut. Asin. 3, 3, 155, id. Cas. 2, 5, 38: quid si sors aliter, quam voles evenerit? St. bene dice! diis sum fretus.), seiunctas in libris editis videmus. Ubi autem adiicitur persona, cuius sit commodum vel incommodum, e binis illis vocibus prorsus integris composita effingere non dubitant viri docti, quasi dissimulantes, illum dativum personae a significatione et natura adverbiorum illorum quidem postulari. Etenim ut adv. bene et male (Ter. Ad. 1, 1, 9: et tibi bene esse soli, quum sibi sit male,), sic adv. benigne, iniuste, inclementer, aegre tertium casum adiunctum habere possunt. Liv 4, 14: opprimi se a patribus, quod plebi benigne fecerit. Plaut. Poen. 3, 1, 70: non est tuum, amicis per iocum iniuste loqui. id. Pseud. 2, 2, 18: dicis iniuste alteri. Poen. 5, 5, 40: lu. bido est, loqui inclementer patri. Rud. 1, 2, 27: inclementer dicis homini libero id. Pseud. 1, 1, 25. - Ter. Eun, 4, 1, 10. voluit facere huic aegre. Pl. Amph. 3, 2, 29: nunquam meo animo fuit aegrius. -

Omnes has dicendi formulas, quibuscum iustissima analogia illae coniunctae sunt, quas tractamus, seiunctim scribendas esse, luce clarius est. Praeterea his formulis ita usi sunt antiquiores poetae, ut et verbis praepositis adverbia subiungerent, et aliis vocibus interpositis verba ab adverbiis longius removerent. Praemissa sunt verba: Catull. 91, 1: Lesbia mihi dicit semper male. Plaut. Capt. 5, 1, 23. Mil. gl. 2, 6, 87. Curcul. 1, 2, 30. Pers. 5, 1, 22. Bacche 3, 6, 26. Disiunctae sunt voces: Bacch. 3, 3, 60: stultus es, qui illi male acgre patere dici, qui facit. Rud. 3, 2, 20: bene equidem tibi dico. Mil. gl 4. 8. 31: bene, quaeso, inter vos dicatis et mihi absenti tamen, Capte 3. 17. Curc. 1, 2, 38. Asin. 1, 2, 10. Poen. 5, 4, 2. (Voces: bene dicere et male dicere non significationem verborum laudandi et obiurgandi adace quant, sed potius ad verba: bene precandi et male precandi tam prope accedunt. ut sint synonyma.) - Huc accedit, quod qui formulam: male dicere divisis literis scribere non vult, eidem eiusdem generis locutiones dividere non licet, quales sunt. Pl. Trin. 4, 2, 81: ne male loquare absenti, id. Capt. 1, 4, 32. Asin 2, 4, 71. Ter. Phorm. 2, 3, 25. - Trin. 1, 1, 63: male dictitatur tibi in sermonibus. Bacch. 4, 7, 5: loquitatus est meo filio male. Merc. 2, 1, 11: male mihi precatur. Pers. 5, 2, 39: qui tibi male volt tibique faciet. Capt. 3, 5, 42: neque est quisquam aeque melius cui velim. — Inferioris demum aetatis et notae scriptores, in quibus sunt patres ecclesiastici, verbum benedicendi composuerunt, cui significationem transitivam indiderunt: Lactant. 1, 7, 14: requievit die septimo eumque benedixit i. e. consecravit, sanctum reddidit.

b) male olens, suave olens, grave olens, male fidus, male suadus, fabre factus, ultro tributa. Adverbia quem ad modum verbis, sic participiis et adiectivis, quorum significatio accuratius definienda est, apponuntur, neque est, cur participia cum adverbiis coalescere arbitremur, quum verba ipsa, quibus debentur, cum iisdem adverbiis nusquam in compositum coeant. Ut apud Cic. Tusc. 4, 24, 54: - male olere omne coenum - voces: male olere duae partes orationis sunt, sic ibid. or. 2, 61: in male olentem (hominem) participium ab adverbio separandum est. Ut Virgilius Georg. 4, 30: olentia late serpylla - scripsit, sic id. ecl. 2, 48: narcissum et florem iungit bene olentis anethi. Ut id. ech. 3, 63: suave rubens vocibus disiunctis, sic Catull. 19, 3: snave olentia mala. Ut Stat. Theb. 4, 213: grave risit, sic Virg. Aen. 6, 201: grave olentis Averni. Substantiva: graveolentia, quo Plinius utitur, et suaveolentia, quo Sidonius, pessimae notae composita sunt. Substantivis: benevolentia et malevolentia, quae optima auctoritate firmantur, expresse docemur, iam voces: bene volens et male volens, quae singulae sunt, in numero compositorum a scriptoribus habitas esse. Apuleius, Sidonius et qui eiusdem prosapiae sunt, ex illis compositis monstruosa vocabula: olentia et volentia eruerunt. - Etiam adiectiva, quorum vis adverbio: male apposito infringitur ac minuitur adeoque paene in contrarium vertitur, seiunctim sine dubio scribenda sunt: Virg Aen. 4, 8: male sanus. Cf. Hor. Sat. 1, 3, 61: bene sanus. Hor. Sat. 2, 3, 137: male tutus. Aen. 2, 23: male fidus. Aen. 6, 2, 76: male suadus. - Horatius Sat. 2, 5, 45 in verso ordine scripsit; validus male filius. - Reliquum est, ut afferam voces: fabre factus, quae separandae sunt (Plaut. Men. 1, 2, 23: hoc factum est fabre) et: ultro tributa, quae recte disiunguntur.

§ 9.

Praepositio i n cum casu, quem postulat, quarto vel sexto, saepe ita coniungitur, ut vox composita inde oriri videatur. Quod quo iure fiat, videbimus,

a) in diem, in dies. Voces: in diem et in dies, ubi iustum unius vel singulorum dierum tempus ac spatium accurata computatione comprehenditur, cum omnium consensu disiunguntur. Ov. Met. 2, 48 currus rogat ille paternos. Inque diem alipedum ius (auf einen Tag). Liv. 24, 41: nihil ex commeatibus in diem raptis superabat, Liv. 34, 62: Leptis singula in dies talenta vectigal dedit, (auf jeden Tag); sed ubi certa temporum intervalla significantur, ad quorum modum et circuitum res, quaecunque sunt, pari mensura mutantur vel auctae vel minutae vel quolibet modo novatae: iis locis easdem voces plerumque sciunctim scriptas invenimus. Addi solent comparativis adiect, et adverb, gradibus; verbis mutandi, crescendi; adiectivo: novus et reliquis, quae commutatam rerum conditionem indicant. Liv. 10, 18: spes in diem graviorem hostem fecit. Liv. 1, 2: populi in dies magis coalescentis. Tac. hist. 1, 4: crescente in dies grege. Liv. 22, 43: nova consilia in dies oriebantur. Arctioribus finibus vocum: in dies notio circumcluditur adiuncto adiectivo: singulos. Cic. ep. fam. 6, 45: illa in dies singulos magis magisque opinio hominum confirmatur. ibid. 5, 1, 6: maiorem in dies singulos fructum capio. His exemplis iam ratum fit, voces: in dies esse separandas. Praeter hacc conf. Lucr. 4, 1065: in que dies gliscit furor. ib. 5, 484; 704; 1278; 1306; 1369. Virg. Georg. 3, 552: inque dies maior. Etiam aliis substantivis temporis spatium significantibus poetae utuntur, ut rem paribus intervallis mutatam depingunt: Hor. id. Sat. 2, 7, 10 vixit inaequalis, ut clavum mutaret in horas. Catull. 28, 3: male est tuo Catullo magisque et magis in dies et horas. Hor. Sat. 2, 6, 47: subjectior in diem et horam invidiae.

b) in vice m. Voces: in vice m ubi adiuncto genitivo leguntur, copulari nullo modo possunt. Liv. 31, 11: missis in vice m earum (legionum) quinque millibus socium. Cels. 4, 6: in vice m eius (vini) cremor ptisanae sumendus est. Eaedenz voces, ubi genitivo non addito inveniuntur, paene semper continuatae sunt, ob nullam aliam, ni fallor, rem, nisi quod simplicis adverbii: mutuo vim ac notionem adaequare videntur. Liv. 23, 17: cavendis et struendis invicem insidiis diem traduxerunt. Tac. Germ. 21: abeunti concedere moris et poscendi in vice m ea facilitas. Idem Germ. 26 plurali utitur: agri pro numero cultorum ab universis in vices occupantur. E structurae et significationis ratione iam colligi potest, has voces esse singulas, simillimasque horum esse locutiones: in numerum (Virg. Georg. 4, 166: in numerum versant ferrum), in ordine m (Tac. Germ. 44: remos in ordinem lateribus adiungunt), in orbem (Liv. 5, 20: senae horae in orbem tributae sunt operibus), quas coniunctis literis scribere nemo unquam ausus est. Itaque voces: in vice m, quum duae partes orationis sint.

vocabulo interposito disiungi, non miramur. Virg. Georg: 4, 166: in que vicem. id. Georg. 3, 138. Aen. 12, 502. Tibull. 4, 7, 91. Ov. Met. 4, 72. 4, 191. 8, 524. 6, 631. id. Heroid. 17, 80. Stat. Theb. 2, 149.

- c) in cassum. De vocibus: in cassum nec longa, nec difficilis est quaestio. Verbis cadendi, iactandi, mittendi, fundendi, quibus motus significatur, adduntur voces: in cassum, quarum eadem structura est et notio ac vocum: in irritum, in vanum. Omnes divisis literis scribantur oportet. Liv. 10, 29: Galli vana in cassum iactare tela. Tac. hist. 3,53: labores cecidere in irritum. Senec Hippol. 182: cedit in vanum labor.
- d) in primis. Voces: in primis qui conglutinat, nonne eundem similes locutiones: cum primis. (Lucr. 1, 717: Quorum Agrigentinus cum primis Empedocles est. Cic. Verr. 1, 52, 137: Mustius, homo cum primis honestus.), in paucis (Curt. 4, 8, 7: Hector in paucis Alexandro est carus), inter paucos (Quintil. 10, 3 inter paucos disertus), inter primos iunctis literis scribere opus est? id quod nusquam factum videmus. Risum paene movet inconstantia ac levitas eorum, qui plures voces integras eam ob rem colligandas putant, quod adverbii cuiusdam sive simplicis sive compositi significationem contineant. Apud Ciceronem Verr. 4, 36 legitur: Himera oppidum fuerat in primis Sicilia e clarum et ornatum; apud Liv. 22, 3: regio erat in primis Italia e fertilis; apud Nep. Epam. 10, 3: idem in primis stetit; apud Cic. de fin. 3, 7: in quibus artibus ea numeratur in primis. His locis qui voces: in primis coniungat, nemo est, quod propriam suam notionem habeant, sed ubi idem valent atque adv. praecipue, ut Cic. de fin. 1, 5: Triarius in primis gravis et doctus iuvenis - plerique falsa ratiocinatione inducti conjunctis literis scribunt: in primis.
- e) in praesentiarum. Hae voces, quae Vossio e vocibus: in praesentia rerum conflatae videntur, separandae sunt. Nep. Hannib. 6, 2. Tac. ann. 4, 59. Auct. ad Her. 2, 11. Cato R. R. 4, 144.

Plurimae in hunc ordinem referendae sunt formulae, quales sunt: ad amussim (examussim), ad modum, prope modum, propediem, obviam, obiter. Praeterea, quum ratio nostra dicendi formulas separandi late pateat, disputandum erat de coniunctionibus: antequam (ante-quam), priusquam (prius-quam), postquam (post-quam), praeterquam, extra quam, infra quam, sane quam, valde quam, dumtaxat, quin etiam, quin imo, si quidem, verum tamen, dum modo, at tamen, et tamen, simul ac, quod si, similibus; de vocibus: nec opinus, non nihil, non nemo; de formulis iurandi: medius fidius, me hercule; de verbis a praepos. con-

tra, ante, post, circum, super et adverb. intro retro compositis; de pron-quivis, quilibet; de adiectione syllabica: cunque; de vocula: dum suffixa; de singulis quibusdam vocabulis.

Sed terminis huius modi commentationi constitutis cohibemur.

Schulnachrichten.

I. Lehrverfassung.

1. Abgehandelte Gegenftande.

Latein. I. Horat. od. III. — Tacit. Agric. 33 — fin. Cic. offic. I. mit Erläuterungen für den Zweck der Privatlektüre. Ann. IV, 1 — 60. Cic. de fin. I. II. Disputationen, wöchenkliche Exercitia, sechswöchenkliche Ausarbeitungen. — II. Cic. orat. pro Rosc., Ligar., in Caec. divin. Virg. Aen. V. VI. Liv. VII. VIII. Cic. Verr. I. Zumpt's Grammatik E. 84 — 87, § 850 — 56, § 87 — 230; wöchenkliche Exercitia. — III. Caes. B. Gall. VI — VIII. Ovid. trist. 15 Elegien, Metam. V. VI. (Seidel's Auszug). Etymologie wiederholt, Syntax (Zumpt § 69 — 83); wöchenkliche Exercitia. — Uebungen im Memoriren längerer Stellen aus Cicero. 1 St. — IV. 7 Biographien, Syntax der Casus, nach Otto Schulz Uebungsbuch; wöchenkliche Exerctia; Memoriren längerer Stellen aus Cicero und Seneca. 1 St. — V. Jacob's Lesebuch, römische Geschichte I — VI, 52 Fabeln; Deklination, Conjugation, Comparation; Syntax; Otto Schulz Uebungsbuch R. 1 — 20; Memoriren elassischer Beispiele zu vier wichtigen syntaktischen Regeln. — VI. Jacob's Ciem. Eurs. Seite 1—11; Fabeln I — III; Otto Schulz Ausgaben R. I — VII und Wiesberbolung des Eursus. —

Griechtig, Plat. Phaed und Euthyph. Guttmanns Grammatik § 143, 150, 139, Ersercitia, Privatlektûre: Hom. II; Plat. Crit. Apol.; Plutarch. Gracch. Cic.; Herod. — II. Hom. II. XXI — XXIV; Plut. Pompej. c 60 — fin. Guttmann's Grammatik § 137 — 142; zusammengeschte Sähe; Etymologie § 72 — 114; Privatlektûre: Hom. Odyss. A.— XII. — III. Hom Odyss. XXII, 344 — XXIV und I; Xenoph. Anab. 7tes Buch; Jacobs Naturgeschichte, 1. bis Mythologie 12; regelmäßige und uns regelmäßige Etymologie, Accente; wöchentliche Exercitien; (doppelter Eursus.)

De u t f ch. I. Literatur: Geschichte bis auf Opig; vierzehntägig ein freier Bortrag; monatliche Auffage. — II. Poetik; Bortr. und Auffage besgl. — III. Brammatik nach Horn § 1 — 402. Deklamationsubungen; vierzehntägige Auffage. —

IV Grammatik nach horn § 377 — 84, 533 — 81, 403 — 81; schriftliche Hebungen, nach gegebenen Dispositionen, Declamirubungen, vierzehntägige Auffage. — V. Bersbum, Abverbium, einfacher Sah, erweiterter Sah, Substantivum, Abjectivum; dreis wochentlicher Auffah; orthographische Nebungen. — VI. Sah; Subject und Pradicat, Arten des Pradicate; Conjugation, Deklination; Casus im Sah; Redetheile; Uebungen aus Hullfett's Sammlung; orthographische Nebungen.

Frang bfifch. I. Ibler, handbuch ber Literatur, 3ter Theil; fchriftl. gramm. Ueb. — II. Volt. Charles XII. IV — VI. Artikel, hauptwort, Beiwort, Burwort, nach hirzel's Grammatik. — III. Lefeubungen, Etymologie; Ueberfet, aus hecker; in's Frangbfifche aus Franceson.

Se braif ch. I. Wiederholung der Etymologie nach Gefenius Grammas tit; Lecture der Genefis. — II. Formenlehre, geubt an Maurer Beispiel: Sammlung; gelesen Erod. 1 — 5.

Relig on. I. Chriftl. Kirchengeschichte. Religionslehre: Offenbarungestus fen. — II. Einleitung in die BB. des A. und N. T. — Lecture der Bergpres digt im griech Text. — III. Bon der Erlösung, Aneignung des Heils (Fortjetung des 2ten Artifels), Erklärung der Bergpredigt. — Parabeln über das himmelreich. Lernen aller Hauptstücke. — IV. Erstes Hauptstück. Sprucherklärungen, Lieder mer morirt; Parabeln Jesu. — V. VI. Biblische Geschichte des A. und N. T. Erdrsterung der ersten religiösen Borstellungen nach Stellen aus den Psalm. und Sprüchw.

Mathem at i k. I. Wiederholung der niedern Arithmetif; Quadratz und Rubikwurzeln mit abgekürztem Versahren; die Strehlkeschen Aufgaben; einsache Gleichungen. Mit I. select. Sphärische Trigonometrie; Differenzialre chnung. In S. mathem. Geographie; Combinationsledre, Wahrscheinlichkeitsrechnung; quadratische Gleis chungen mit mehreren unbekannten Größen; binomischer Lehrsah. — II. Wiederhos lung der Planimetrie nach Tellkampf; Brüche; Decimalbrüche; Quadratz und Rubiks wurzeln; Reduction algebraischer Ausdrücke; Gleichungen; Trigonometrie; Logarith: men. — III A. Planimetrie; die gesammte niedere Arithmetik — B. Einsache Gleischungen; Proportionslehre und ihre Anwendung auf die bürgerliche Rechnungen; Postenzen; Geometrie, geradlinige Figuren, Kreis, nach Tellkampf. — IV. Planimetrie (drei erste Abschnitte nach Tellkampf); Elemente der Arithmetik; Bruchrechnung; vier Species mit Buchstaben; einsache Gleichungen des Isten Grades. — V. Gruchrechsnung; Proportionsrechnung mit benannten Zahlen und Brüchen; Geom. Kormenlehre. — VI. 4 Species in unbenannten und benannten Zahlen und in Brüchen. Wieder, Wiederhostung des Eursus.

Phyfit. I. Allgemeine Eigenschaften ber Korper; Schwere; Bewegung; schiefe Ebene; Sebel; flugige Korper; Feuer; Elektricitat; Galvanismus; Magnetis: mus, Elektromagnetismus. — II. Luftpumpe; Elektricitat; Galvanismus; Magnetismus.

Ge fch icht e und Geographie. I. Culturgeschichte der Ros mer und Wiederholung der romischen Geschichte. — Gesch. des 16. Jahrhunderts und eines Theils des 17. II. Mittlere Geschichte: das 14. und 15. Jahrhundert. Alte Geographie; Geschichte der wichtigften alten Boller in Afien und Afrika, wie auch der Griechen und Macedonier. — III. Geographie von Affen, Afrika, Amerika, Austras lien, nebst einer kurzen Uebersicht der mathem. und phys Geogr. — Uebersicht der alten Geschichte und Geographie. — IV. Geschichte der aftatischen Staaten und Gries chenlands bis auf Alexander den Großen; Geographie von Amerika. — V. Allgem. Weltgesch., nach Bredow's Leitfaden; Geographie von Europa. — VI Geographie nach Weiß Abriß Seite 40 — 71.

Maturgefch ich te. III. Mineralogie und Anthropologie; in S. Wiederholung der Zoologie. — IV. Botanische Terminologie; im S. beschreibende Bostanik nach vorgelegten Pflanzen. — V Zoologie; Enlomologie VI. Beschreibung der fur den Menschen nugbaren Thiere und Pflanzen; im S Insecten.

Propadentit zur Philosophie. I Psychologie.

Zech nische Fertigkeiten. 1. Gesang in III. — VI. Zeich nen in IV. — VI. Schreiben in IV. — VI.

- 2. Die monatlichen Arbeitstage in El. I. und II. hatten auch in diefem Schult jahre ihren Fortgang.
- 3. Die gymnaftischen Uebungen wurden im Spatsommer bei gunftigem Better fortgefetst.
- 4. Die zeither in dem Sprachunterrichte gebrauchlichen Memorirabungen wurs den fur den Zweck (S. 2. 11.) eines methodisch geordneten Erlernens klassischer Stellen als Hauptstuße des sprachlichen Unterrichtes versuchsweise erweitert in El. I. III. IV. V.
- 5. Ordinarien waren in I. Professor Fabian, in II. Oberlehrer Sorn, in III. Oberlehrer Dr. Brillowski, in IV. Oberlehrer Beyl, in V. Gymnasial: Lehrer Clauffen, in VI Silfs: Lehrer Marogki.

II. Referipte des Königl. Provinzial Schul : Collegiums.

- 1. Die von W. Ternite und E. O. Muller herausgegebenen "Bandgemalbe ans Gerkulanum und Pompeji, nach genauen Zeichnungen und Nachbildungen" werden zur Anschaffung empfohien, so fern die Fonds der Lehranstalt zureichen. Rescript vom 25. September 1839 nach R. Ministerial: Erlaß vom 10. September.
- 2. Genehmigung des Lectionen: Ratalogs fur das Schuljahr 1839 40 vom 25. September 1839.
- 3 Refeript vom 26. September, die Steuerpflichtigkeit der Predigerfohne be; treffend, welche das hiefige Symnafium befuchen.
- 4. Die Inscriptionsgebuhren eines neu eintretenden Schulere betragen in den brei obern Rlaffen 2 Re., in den drei untern 1 Re., die Prufunges und Entlaffunges

gebuhren eines Abiturienten einen Ducaten und find auch von benjenigen zu entrichten, welche mahrend ber Prufung gurucktreten oder in der Prufung nicht bestehen. Bom 7ten October 1839.

- 5. Die Schrift von F. B. Roch: "die preugischen Universitaten" wird gur Unschaffung empfohlen. 14ten October 1839.
- 6. Rescript vom 6ten November, den Bericht über die bisherige Einrichtung bes Censurwefens bei tem hiefigen Ommastum betreffend.
- 7. Es ift auch eine ernfte Aufgabe fur die Schnle, der verkehrten Richtung eis nes größeren Theiles der auf der Universität studirenden Jugend entgegen zu arbeiten. Bei sehr vielen derselben wird nach begründeter Beobachtung einsichtsvoller Mans ner das vorherrschende Streben nach geistiger Ausbildung vermißt, der Besuch der Borlesungen über allgemeine wissenschaftliche Gegenstände wird vernachläßigt, weil die Meisten von dem Bahne befangen sind, nicht früh genug zu ihren Berufswissenschaften hineilen zu können, und selbst die Berufswissenschaften werden nicht mit ausdaus erndem Fleiße, noch mit eigener gründlicher Foreschung, sondern als bloße Gedächte nißsache, Behufs des künftigen Examens betrieben. Obschon auf diese verkehrte Nichtung mancherlei Zeitverhältnisse Einfluß haben, welche außer dem Bereiche der Schule liegen, so werden doch Directoren und Lehrer schon auf der Schule dem zweckwidrigen Treiben der Studirenden auf der Universität durch geeignete Mittel entgegen zu wirz ten suchen. Vom 24sten Novbr.
- 8. Bescheide der miffenschaftlichen Prufungs: Commission über die Abiturientens Arbeiten Michaelis 1839 und Oftern 1840. Bom 7ten Januar und 21ften 2lug. 40.
- 9. Empfehlung eines Auffages des Dr. Deinhardt: "über die Berechtigung der philosophischen Propadeutit im Gymnasial: Unterrichte. Bom Sten Januar 40.
- 10. Dem Lehrer: Collegium werden Untheile an dem disponibeln Drittheil des erhohten Schulgeldes gemahrt vom 29ften Januar nach Konigl. Ministerial: Erlag vom 18ten Januar 40.
- 11. Mittheilung eines als Manuscript gedruckten Borfchlages und Planes eis ner außern und innern Bervollftandigung der grammatikalischen Methode die classischen Sprachen ju lehren. Bom 6ten Februar, (S. 1. 4.)
- 12. Es wird die Einsendung von 208 Exemplaren der Programme angeordnet, von 210 Exempl , wenn das Programm naturwiffenschaftlichen Inhalts ift. Bom 2ten und 10ten Mars.
- 13. Refeript vom 2ten Upril, die Militairverpflegung besonders hulfsbedurftiger und murdiger einjähriger Freiwilligen und die Bedingungen betreffend.
- 14. Ueberfendung des Trauer: Reglements wegen Ablebene Seiner hochftfeligen Dajeftat. Refeript der Ronigl. Regierung vom 11ten Juni 40.
- 15. Refeript vom 26ften November 1839 und 30ften Juni 1840. Das Res

- 16. Ueberfendung eines Exemplares zweier lettwilliger Dispositionen des Soche feligen Ronigs Majestat. vom 2ten Inli 40.
- 17. Dem Oberlehrer Sorn und dem Schulamts : Candidaten Sahnrieder werden jedem 50 Re. Remuneration bewilligt. Bom 25ften Juli 40. Konigl- Minis fterial; Erlas vom 15ten Juli.
- 18. Rescript vom 4ten Juli, die Ginrichtung eines Denkmals des Copernikus in Thorn betreffend.
- 19. Es ergeht unter dem 11ten Juli 1840 die Aufforderung an den Director, die Lehrer auf den fruher abgelegten Diensteid und auf die Bestimmungen der Allers hochsten Rabinetsordre vom 11ten August 1832 statt des Gr. Majestat dem jest res gierenden Konige abzuleistenden Diensteides zu verweisen und in einer aufzunehmenden Berhandlung diese hinweisung selbst anzuerkennen.
- 20. Unzeige bes Königl. akademischen Senats zu Königsberg, daß des Königs Majestät durch Allerhöchte Rabinetsordre vom 17ten Februar d. J. sich veranlaßt gestunden hat, die bisherigen Unterstützungen polnischer Gymnasiasten aus dem Convictor ren: Fonds aufzuheben, jedoch diejenigen Gymnasiasten, welche bereits ein Stipendium zugesichert erhalten haben, in dem Fortgenusse desselben bis zur Beendigung der Colliationszeit zu belassen. Es wird aber denjenigen Studirenden, welche in ihrem theoriogischen Fache Fertigkeit in der polnischen Sprache zeigen, die Aussicht eröffnet, in den Genuß eines Stipendiums von 50 M. und eines Königl, Freitisches zu treten. Bom 4ten April 40.
- 21. Eircular des Ronigl. Landraths: Amtes, nach Berfügung der Koniglichen Regierung vom 29ften Juni 1840 mit der Befanntmachung, daß des Konigs Majes ftat nach dem im Königl hause fruber beobachteten Berfahren zu bestimmen geruht has ben, daß Gr. Königl. Hoheit, der Prinz Bilbelm, Bruder Gr. Majestat, "der Prinz von Preußen," (ohne Beifugung ber Bornamen Gr. Königl. Hoheit,) titulirt werde.

III. Chronik der Lehranftalt.

- A. Lehrerper fon a l. Der Schulamts : Canbidat Gerr Sahn: rieber feste auch, nach Ableiftung feines Probejahres, von dem neuen Schuljahre an feinen Unterricht an hiefiger Lehranstalt fort.
- B & e h r a p p a r a t. 1. Schulbibliothet. Das Konigle hohe Ministerium beschenkte die Gympasial: Bibliothet mit folgenden Werken: 1. Sonder: mann, Sonnensystem (Rescript vom 12ten December 1839.) 2. Nees ab Esenbeck, genera plantar. Horae German Heft I XIX. (vom 9ten September, 16ten December 1839 und 2ten Marz 1840.) 3. Lindemann, corp grammat. latin. T. IV. fasc. 1. (4ten Mai 40.) 4. Kortmann, Bandfarte von Europa in 16 Blattern (9ten Marz 40). 5. Hegels Berke, Band 18, (23sten Juli 40). 6. Friedemann, biblioth. scriptor. latin. aetat. recent. selecta. V. 1. p. 1. 2. V. II. p. 1. 2. (29sten Juli 40).

Aus dem Fonds des Gymnassums wurden angekauft: 1. Erelle, Journal für Mathematik Band XX — XXI. 1. 2. 2. Roch, die preußischen Universitäten. 2 Bde. 3. Poggendorf, Annalen der Physik, Band 47 — 50, 1. Ergänzung, Band 1, St. 1. 2. 4. Ersch, Encyclopädie, Sect. I, 32, 33; Sect. II, 16, 17; Sect. III, 12, 13. 5. v. Sydow, Wandatlas N. II. III, IV. 6. Leo, Universalgeschichte, Bd. 4. 7. Script. Byzant. Codin. Curopal. Anna Comn. T. I. — Georg Cedren, T. II. Joann. Scyl. Curopal. 8. Stephan. thes. Gr. l. V. III, 6. V. IV, 4. 5. 9. Voigt, Gesch. Preußens, Band 9. 10. Fürstenthal, Sammlung der Gesche für das Schulwesen, Band 4. 11. Venturini, neue historische Schriften, Band 2 und 3. 12. Nitter, Erd; kunde, Theil 9, Band 3. 13. Ilgen, Denkschift der historisch: theologischen Gesellsschaft. 1817. 19, 24. Zeitschrift. I, II, III. — 14. W. Urndt, Schulvorschriften. — 15. Zimmermann, Zeitschrift für Allerthums: Wissenschaften.

Serr Oberlehrer Clemens in Tilfit überfandte fein physikalisches Lehrbuch, 2 Bandchen, und herr Superintendent Maaß in Colberg seine Geschichte der St. Marien: Dom: Kirche zu Colberg, als Geschenke für die Bibliothek, in freundlicher Rückerinnerung ihrer ehemaligen Birksamkeit am hiesigen Gymnasium. Die Lehrans stalt dankt verbindlichst.

- 2. Bur Lefebibliothet der Schuler kamen hinzu: 1) Gothe, Inhis genia auf Tauris, in erfter Gestalt von Stahr. 2) Bulwer, Athen, 5 Bandchen. 3) Becker, Gallus oder romische Scenen; Theil 1, 2. 4) Grimm, deutsche Helbensage. 5) Theodor Korners Werke in 1 Bb. 6) Gellerts Schriften 10 Th. 7) B. Muller, Griechenlieder 5 Hfte 8) Offian von Ahlwardt. 9) Goldsmith, Landprediger von Wakes. 10) v. Zedlig, Todtenkranze. 11) Freitligrath, Gedichte.
- C. Schulfeier lichteiten. Am 27ften September 1839 entließ der Director in einem offentlichen Schulacte 6 Abituvienten (S. E.), und entwickelte in seiner Rede ,, die Erwartungen von den heranreifenden Schulern der Wissenschaft."— Der Abituvient Joswich nahm in einer lateinischen Rede Abschied von der Lehranftalt, und der Primaner Milau dankte im Namen seiner Mitschuler.
- 2 Das neue Schuljahr begann den 7ten October und wurde von dem Direcs tor mit Borlefung ber Schulordnung eroffnet.
- 3. Den 9ten Marg 1840 wurden unter Borfit des Ronigl. Commiffarius, herrn Schulrath Lucas, 2 Abiturienten mundlich gepruft.
- 4. Den 2ten April wurden 2 Abiturienten in einem feierlichen Redeacte entlassen. Der Director zeigte in feiner Entlaffungsrede "wie der ftudirende Jungling feis nen wissenschaftlichen Beruf im chriftlichen Geifte erfasse." Der Abiturient Glafer nahm in einer lateinischen Rede Abschied, und der Primaner Ollech antwortete im Namen seiner Mitschuler.
- 5. Den 17ten April, am Charfreitage, vollzog der Director den zu den Sip; pelfchen Stiftungen gehörenden Redeact und entwickelte den Gedanken: "in der Feier bes Todes Jesu feiern wir das Berftandniß unseres irdischen Lebens."

- 6. Den 19ten Mai leitete herr Oberlehrer horn den hippelschen Actus durch einen Bortrag ein, in welchem nach einigen vorausgeschieften Bemerkungen "über die richtige Ansicht der in den wichtigsten Epochen der Geschichte beobachteten Zahlengleis dungen," der Beweis geführt wurde, "daß das Jahr 1740 auch in der deutschen Litteraturgeschichte einen wichtigen Vendepunkt bezeichne." Hierauf sprach der Ses cundaner Neide über die wichtigsten Kriegsthaten Friedrichs des Großen; der Primas ner Kleist recitivte eine selbstgedichtete Ode auf Friedrich den Großen; der Primaner Sotteck sprach über den Einfluß der Buchdruckerkunst auf die Bildung und das Les ben der Viller. Hierauf deklamirten Schäler der untern Klassen. Herr Cantor Küssell leitete das Sängerchor und Herr Musiksehrer Neide schenkte der Instrumentals Begleitung seine Mitwirkung.
- 7. Das hiesige Gymnasium, welches seine Grundung Sr. Majestat, Friedrich Wishelm III verdankt, beging am 18ten Juli 1840 die Trauerseier jum Gedachtnisse Sr. Hochseeligen Majestat. Der Director wies vor einem großen Kreise zahlreicher Zuhörer auf die zur Dessentlichkeit gelangten letztwilligen Dokumente hin und sprach in seiner dem ernsten Zwecke des Tages gewidmeten Nede: "wie das Vermächtniß Gr. Hochseligen Majestat ein Spiegel Seines Geistes sei, so daß auch die Jugend lieben und verehren lerne: 1) den zartesten Familiensinn, 2) den königlichsten Vatersinn für das Volk, 3) den frommsten Christensinn."
- 8. Den 24ften und 25ften August 1840 murden 11 Abiturienten unter Borfit
- D. Unt er ft u fi ung & : Fond b. 1. Aus dem polnischen Stipens bien: Fonds des Collegium Albertinum wurde folgenden Schulern Unterstützung gereicht: Ollech, Arnot, Ralma, Rrawielicki, Krieger. (S. II, 20.)
- 2. Aus dem Fonds des Gymnasiums genossen Stipendien: Milau, Salomon, Blankenhorn, Schröder, Potsch, Rleift, v. Groß, Sotteck, Jonas, Motullo, Buzello, Bardusch, Morschner, v. Groß, Bendland, Dumas 2., Zacharias.
 - E. Bur Univerfitat murben mit dem Zeugniffe ber Reife entlaffen, Dichael 1839:
 - 1) Guftav Werner, aus Konigeberg, (fatholischer Confession), 25 Jahr alt, 2 Jahr in Prima, ftudirt Theologie in Braunsberg.
 - 2) Friedrich Pensti, aus Logen, 22 Jahr alt, 22 Jahr in Prima, ftus dirt Theologie in Konigeberg.
 - 3) Seinrich v. Groß, aus Reidenburg, 22 Jahr alt, 2 Jahr in Prima, findirt Theologie.
 - 4) Otto Joswich, aus Goldan, 19 Jahr alt, 2 Jahr in Prima, ftudirs Theologie.
 - 5) Julius Rhobe aus Gallingen bei Raftenburg, 21 Jahr alt, 2 Jahr in Prima, ftudirt Jura.
 - 6) Julius Stad elmann, aus Konigeberg, 19 Jahr alt, 2 Jahr in I. findirt Rameralia in Berlin.

Oftern 1840 murben mit bem Beugniffe ber Reife jur Univerfitat entlaffen:

- 1) Carl Ludwig Milau, aus Gerdauen, 20 Jahr alt, 21 Jahr in I., findirt Theologie in Konigsberg.
- 2) Joseph Beinrich Glaser, aus Bergfried bei Allenftein, (fatholischer Confession), 201 Jahr alt, 2 Jahr in Prima, findirt Medicin.

Dichaelis 1840 werden mit dem Zeugniffe der Reife gur Univerfitat entlaffen:

- 1) Julius Ollech, aus Lonczig bei Ortelsburg, 20 Jahr alt, 21 Jahr in Drima, ftudirt Theologie in Konigsberg.
- 2) Julius Ochulg, aus Tapiau, 22 Jahr alt, 22 Jahr in Prima, will ein anderweitiges, nicht miffenschaftliches Sach mahlen.
- 3) Carl Bilhelm Salomon, aus Gerdauen, 19 Jahr alt, 2½ Jahr in Prima, will Theologie ftudiren.
- 4) F. C. B. Wilimgig, aus Drengfurth, 24 Jahr alt, 21 Jahr in Prima will Theologie ftudiren.
- 5) Bilhelm Stobbe, aus Logen, 19 Jahr alt, 21 Jahr in Prima, will Theologie studiren.
- 6) E. Eduard Paffarge, aus Bartenftein, 19 Jahr alt, 2 Jahr in Prima, will Theologie und Philologie ftudiren.
- 7) August Friedrich Potich, aus Riesenburg, 19 3 Jahr alt, 2 Sahr in Prima, will Philologie und Geschichte ftudiren.
- 8) Adolph Julius Odroder aus Raftenburg, 19 Jahr alt, 2 Jahr in Prima, will Jura studiren.
- 9) C. F. Wilhelm Blankenhorn, aus Seilsberg, 19 Jahr alt, 2 Jahr in Prima, will fich dem Baufache widmen.
- 10) C. Eduard Plingner, aus Barten, 19 Jahr alt, 2 Jahr in Prima, will Medicin ftudiren.
- 11) Heinrich Pankritius, aus Friedland, 20 Sahr alt, 2 Jahr in Prima, will Theologie ftudiren.

F. Heberficht der fratiftifchen Berhältniffe. 1. Lehrer: Collegium und Unterrichtsgegenstände.

- 1) Beinicke, Director, in Prima: Latein 2, Griechisch 2, Bebraifch 2, Pros padentit gur Philosophie 2, Religion 2. In Secunda: Religion 2.
- 2) Klups, Professor, erfter Oberlehrer, Mathematit 1. 4, II. 4, III A. 3, Physit 1. 2, II. 1. Naturbeschreibung V. 2.
- 3) Fabian, Professor, zweiter Oberlehrer, Latein I. 6. II. 10. Gefchichte
- 4) Brillowski, Dr., dritter Oberlehrer, III. Latein 10. Deutsch 2. Ber ichichte 3. II. Geschichte 3. I. Beschichte 2.
- 5) Bent, Oberlehrer, Frangofifch 1. 2. III. 3. Griechifch III. 6. IV. 6. Maturbeschreibung III. 2. VI. 2.

- 6) Sorn, Oberlehrer, Griechisch l. 4; II. 6. Deutsch I. 2; II. 2. Geschichte und Geographie V. 3. Rechnen und geometrische Formenlehre V. 4.
 - 7) Clauffen, Gymnasiallehrer, Latein IV. 10. V. 10. Deutsch V. 4.
- 8) Marogen, wiffenschaftlicher Sulfslehrer, Religion V. VI. 2, VI. 2 III. 2. Deutsch IV. 2, VI. 3. Latein VI. 10. Sebraifch II. 2. Geschichte Iv. 2.
- 9) Rufell, technischer Gulfstehrer, Gefanglehrer, Gefang III. 2, IV. 2, V. 2, VI. 2. Rechnen und Formenlehre VI. 4.
- 10) Thiem, technischer Sulfelehrer, Zeichnen: und Schreiblehrer, Zeichnen IV. 2, V. 2, VI. 2. Schreiben IV. 1, V. 3, VI. 3.
- 11) Sahnrieder, Schulamte: Candidat, Mathematik III B. 3. Frangofisch II. 2. Naturbeschreibung IV. 2. (S. III. A.)
- 2. Der Lehrplan ift nach der Roniglichen Ministerial: Berfügung vom 24ften October 1837 eingerichtet und im vorjährigen Programme abgedruckt.
- 3. Schulerzahl. Im Anfange des Schuljahres, October 1839: 202; auf: genommen: 46. Es befinden sich jest (September 1840) in Prima 27, in Secunda 26, in Tertia 63, in Quarta 48, in Quinta 32, in Sexta 17. Summa 213,
- 4. Abiturienten murden entlaffen: 6 ju Michaeli 1839, 2 zu Oftern, 11 zu Michaeli 1840; 11 um Theologie, 2 um Jura, 2 um Medicin, 1 um Philologie, 1 um das Baufach in Konigeberg, 1 um Kameralien in Berlin zu studiren.
- 5. Zwei wohlgesittete und fleißige Schuler, die Secundaner Emil Edert, aus Popiellen bei Darkehmen geburtig, und Albert Weyl, aus Raftenburg geburtig, ers tranken im November 1839 auf dem Oberteiche, deffen schwaches Eis sie unvorsichtis ger Weise mit Schlitschuhen betreten hatten.

1V. Mittheilungen an die Eltern und Pfleger unferer Schüler.

Mit Beziehung auf die in den vorjährigen Programmen niedergelegten Mit: theilungen wunscht die Lehranftalt, daß die geehrten Eltern ihre Aufmerksamkeit fols gender Bemerkung ichenken mogen:

"Schulacte, Prufungstage der Abiturienten und andere feierliche handlungen, welche die gewohnliche Schulzeit unterbrechen, find der bestehenden Schulordnung ges maß nicht als Ferienzeit anzusehen, fondern die Schuler find in dieser Zeit gehalten, ben feierlichen handlungen entweder beizuwohnen, oder, wenn sie hierbei unbetheiligt sind, die Mußezeit ihren Lectionen privatim zu widmen. Es kann daher den Schulern an solchen Tagen kein Urlaub zum Berreisen bewilligt werden."

Sahresprüfung.

Die bffentliche Prufung aller Rlaffen wird Donner ftag, den i ften Ocs tober, (Prufung der drei untern Claffen) und Freitag, den 2 ten October, (Prufung der obern Claffen) Bormittags von 9 — 12 Uhr, Nachmittags von 2 u. ab und Freitag, Nachmittag 3 Uhr, zugleich die feierliche Entlassung der Abituriens ten Statt finden.

Sonnaben d, ben 3 ten October, Morgens 7 Uhr erfolgt die vierteljah: rige Cenfur und die Translocation. Nach den achttagigen Michaelisferien beginnt bas neue Ochuljahr ben 12 ten October.

Raftenburg, im Geptember 1840.

J. W. G. Deinicke.